

Groots en meeslepend willen wij lezen

Over de Asser-serie in het onderwijs

Albert Verheij en Ivo Giesen

'Ik eis van de leraar dat hij zich niet inleeft in het kind, dat hij niet daalt.
Ik eis van het kind dat het zich inleeft in de leraar, dat het klimt.
Ik eis dat het zich inleeft in tien leraren.
Ik eis dat het tien maal gehoorzaamheid zal kennen, tien maal tucht, dat het door
tien volwassenen zal worden getuchtigd.'

Bordewijk¹

'Onderwijs is de overdracht van een visie op het recht.'

Schoordijk²

1 Inleiding

Bovenstaande citaten weerspiegelen een heel andere kijk op de relatie tussen leraar en leerling. Bint gaat uit van een verticale ('rechts') betrekking, terwijl Schoordijk de neutrale term 'overdracht' bezigt en daarmee van een meer gelijkwaardige (horizontale) verhouding uitgaat. De eerste die ervoor pleitte het kind als uitgangspunt te nemen bij het geven van onderwijs, was J.J. Rousseau.³ Vanaf dat moment is langzaam een proces op gang gekomen dat zijn voorlopig hoogtepunt vond in de Engelse hoogleraar die zijn college begon met de aanhef: *Dear fellow students!*

De tegenwoordige benadering is echter niet probleemloos: tandartsen hebben wel eens kiespijn, rechters zijn soms verdachte, maar onderwijzers kunnen nooit meer kinderen zijn. Zij kunnen zich wel dingen herinneren, maar in hoeverre hun herinneringen overeenstemmen met de manier waarop zij bepaalde gebeurtenissen als kind ervoeren, valt te betwijfelen.

De meeste kinderen koesteren immers een heftig verlangen op te groeien ('als ik later groot ben dan...'). Het is daarom vreemd dat een groot aantal volwassenen af en toe met weemoed terug denkt aan de 'onbezorgde

1 F. Bordewijk, *Bint*, 1934.

2 Verwarring is de grondslag van al het wetenschappelijk denken. Ed Florijn en Isette Reuder, Interview met prof. mr H.C.F. Schoordijk, *Ars Aequi* 40 (1991) 6, p. 474.

3 *Emile ou l'éducation* (1762). Hij legde overigens zijn eigen kinderen te vondeling.

kindertijd'. Er is sprake van een soort Slauerhoff-situatie: als hij op land was verlangde hij naar de zee, als hij op zee was verlangde hij terug naar het land. Het feit dat de redactie van *Recht en kritiek* twee *studenten* heeft gevraagd om hun visie te geven op de Asser-serie in het onderwijs, getuigt dan ook van een wijs inzicht in haar eigen (inherente) beperkingen.

In het onderstaande zullen wij een aantal criteria uiteenzetten waaraan een juridisch leerboek ons inziens moet voldoen. Aan de hand van die criteria zal vervolgens worden bekeken of, en zo ja in welke mate, de Asser-serie geschikt is voor onderwijsdoeleinden.

2 Criteria

1. Een juridische regel dient ons inziens aan de hand van een concreet voorbeeld te worden uitgelegd.

Voor gemakkelijke regels hoeft deze stelling niet in al haar hardheid te gelden. Hoe moeilijker de regel echter is hoe wenselijker het is dat de student met de materie vertrouwd gemaakt wordt door middel van een liefst aan de rechtspraak ontleend voorbeeld. Het voordeel van een aan de rechtspraak ontleend voorbeeld is dat bij het geven van de oplossing meteen naar het voorbeeld verwezen kan worden. Daarbij geldt dat een geval niet vreemd genoeg kan zijn. De student wordt dan ook geconfronteerd met de verbazende diversiteit van de rechtswerkelijkheid. Ook aan de buitenlandse rechtspraak ontleende voorbeelden kunnen hierbij van dienst zijn, niet om rechtsvergelijking te bedrijven, maar omdat de casus in het buitenland over het algemeen exotischer zijn dan de uit het Nederlandse polderlandschap ontsproten twistgedingen.

Het onderwijs wordt aldus langs inductieve weg gegeven. Dit mag enigszins vreemd schijnen in ons deductieve stelsel, maar men moet niet vergeten dat de regels oplossingen proberen te geven voor praktische problemen en oorspronkelijk ook vanuit de praktijk zijn ontwikkeld.

2. De student moet ervan bewust worden gemaakt dat het recht geen eenduidige kwestie is.

Over veel onderwerpen is discussie mogelijk, in de literatuur bestaan verschillende meningen. In het begin kan van de student uiteraard niet worden gevergd op de hoogte te zijn van de dogmatische discussie ten aanzien van elk detail. Hij moet echter wel op de hoogte worden gebracht van het bestaan van discussie ter zake. Ter verdieping kan een enkele discussie wel nader worden uitgediept. Bijkomend voordeel is dat de student verderop in de studie niet voor verrassingen komt te staan.

3. Er moet aandacht worden besteed aan de maatschappelijk-historische achtergrond.

Uiteraard hoeft niet bij elke regel teruggerepen te worden op Gaius, maar de meest recente ontwikkelingen en de drijfveren achter het ontstaan

respectievelijk laten voortbestaan van een regel, dienen vermeld te worden. Zo wordt de student op de hoogte gebracht van de leidende beginselen achter de dorre materie van het positieve recht. Ook moet waar nodig teruggegrepen worden op de Parlementaire Geschiedenis; deze vormt het snelste middel om tot de bepaling van de leidende beginselen te komen.

4. *De diverse leerstukken moeten op een gestructureerde wijze gepresenteerd worden.*

Weliswaar is volgens Schoordijk 'verwarring de grondslag van alle wetenschappelijk denken',⁴ maar het is te optimistisch om te denken dat de grote massa in de collegezalen rechten is gaan studeren om zichzelf wetenschappelijk te profileren.

5. *Auteurs moeten zich realiseren dat wetenschap bedrijven niet noodzakelijkerwijs samen hoeft te gaan met een starre dogmatische schrijfstijl.*

Opvallend is dat vooral in Angelsaksische landen men zich meer bewust is van dit aspect, met als gevolg dat men zich niet alleen bezighoudt met *the message* maar ook met *the medium*. Dit kan overigens goed samengaan met de eerste hier geponeerde stelling, als men erin slaagt 'sappige' voorbeelden te ontdekken respectievelijk te verzinnen.

Natuurlijk zijn er nog vele andere eisen aan een boek te stellen dat in het onderwijs gebruikt zal gaan worden. Uiteraard dient het inhoudelijk foutloos te zijn, en ook de prijsstelling is voor studenten een niet geheel onbelangrijk gegeven. Aangezien dat laatste criterium de Asser-serie als geheel direct zou diskwalificeren (met een verdere uitsluiting van deelname voor de komende 20 jaar), hebben wij besloten dit aspect verder te laten voor wat het is.

3 De 'Asser'

'De Assers waren oorspronkelijk bedoeld als studieboek, maar de auteurs hebben niet de neiging kunnen onderdrukken om te laten zien dat ze niet van de straat waren, dat ze ook wel eens wat lazen en hun arresten kenden. Iedereen is het er eigenlijk over eens dat de Asser-serie ondeugdelijk studiemateriaal vormt.'⁵

'De Asser-serie is door Asser zelf bedoeld als een studieboek maar later is het uitgegroeid tot het belangrijkste handboek voor de praktijk. Dat het ook op de

4 Verwarring is de grondslag van al het wetenschappelijk denken. Interview met prof. mr H.C.F. Schoordijk, Ed Florijn en Isette Reuder, *Ars Aequi* 40 (1991) 6, p. 473.

5 Zie Brunner zoals hij begrepen moet worden. Interview met C.J.H. Brunner, H.J. van Kooten en J.O. van Klinken, *NTBR* 1994/8, p. 186.

universiteiten wordt gebruikt komt mede doordat er niet voldoende andere studieboeken zijn die echt op de universiteit gericht zijn.⁶

Lezing van beide bovenstaande citaten doet de vraag rijzen waarom de Asser-serie überhaupt nog in het juridische onderwijs wordt gebruikt. De door Hartkamp aangevoerde reden is ons inziens niet geheel correct. Immers, indien de Assers primair als *handboek* aan te merken zijn, kan het enkele gebrek aan *studieboeken* nooit een reden zijn de Assers voor te schrijven in plaats van andere handboeken. Het wordt dus tijd voor een studieboek dat niet pretendeert handboek te zijn. Wellicht dat de 'Studiereeks Burgerlijk Recht' in deze leemte kan voorzien.

Voornoemde vraag blijft dan echter bestaan. Een andere reden die nog wel eens wordt aangevoerd is dat de student later als hij of zij in de praktijk werkzaam is, geacht wordt om te kunnen gaan met deze serie. De praktijkjurist zal echter geregeld de diverse losbladige uitgaven gebruiken. Hij wil het positieve recht en niets anders dan het positieve recht. Tegen de tijd dat de Hoge Raad de afwijkende mening van een of meerdere wetenschappers overneemt, staat dat ook direct in diezelfde losbladige. Voor die tijd heeft men er botweg gezegd geen boodschap aan.⁷ Bovendien is de Asser-serie uit de aard der zaak minder actueel. Tot slot. De Asser-serie is niet zo onlogisch of ingewikkeld opgezet dat iemand die een universitaire studie met succes heeft afgerond, niet binnen vijf minuten zou kunnen begrijpen hoe je met de Asser-serie zou moeten werken.⁸

Aan alle faculteiten in Nederland worden een of meerdere delen van de Asser-serie als verplichte literatuur voorgeschreven. Zelfs aan de Universiteit van Amsterdam is men gedeeltelijk 'om'. Niet dat men nu al ertoe gekomen is om de Asser-Hartkamp voor het verplichte doctoraalvak Vermogensrecht voor te schrijven, maar de student die zich verder verdiept in het vermogensrecht, komt bij zijn keuzevakken de diverse delen van de serie tegen. Per faculteit liggen de zaken zeer verschillend. Soms is de Asser-De Ruiters-Molmaker voorgeschreven, dan weer is het de beurt aan Asser-Maeijer. Het meest invloedrijk is naar onze peiling echter nog steeds de Asser-Hartkamp.

In het navolgende zullen wij ons daarom, bij het toepassen van de hierboven ontworpen criteria, richten op de Asser-Hartkamp, en wel deel III (Verbintenissenrecht. De verbintenis uit de wet). Wij realiseren ons uiteraard dat Asser-Hartkamp III niet representatief is voor de hele Asser-serie, maar

6 Zie De tien tafelen van de Nederlandse wet. Dat zou toch mooi zijn? Interview met prof. mr. A.S. Hartkamp, Martijn Hesselink en Hester Wattendorff, *Ars Aequi* 40 (1991) 12, p. 1116.

7 Wellicht vormt de cassatiepraktijk hierop een uitzondering.

8 Een bijkomstige, niet-juridische reden is misschien, en in sommige gevallen, gelegen in het feit dat de serie geschreven wordt door dezelfde mensen die bepalen welk boek voorgeschreven wordt. Te bewijzen is deze stelling echter niet. Zie over deze problematiek en een eventuele oplossing, D.J.G. Visser, Verplichte literatuur kan veel goedkoper, *Ars Aequi* 43 (1994) 10, p. 649.

gezien de ons ter beschikking gestelde tijd, onze beperkte kennis en de omvang van de Asser-serie, was het ons ondoenlijk om alle Assers aan bovenstaande criteria te toetsen.

4 De 'Asser' getoetst

Is naar de hierboven aangelegde maatstaven de Asser-Hartkamp III geschikt voor onderwijsdoeleinden?

Ad 1. Niet kan worden gesteld dat consequent gebruik wordt gemaakt van voorbeelden. In de regel gebeurt dit niet. Ten aanzien van arresten worden wel af en toe de feiten vermeld.

Ad 2. Een van de opmerkelijke karakteristieken van de Asser-Hartkamp III is dat het zelfs voor de oppervlakkige lezer duidelijk is dat het verbintennisrecht in ontwikkeling is. Immers, ten aanzien van een groot aantal punten worden de diverse meningen tegenover elkaar gesteld, gewogen en al dan niet te licht bevonden. Zo wordt bijvoorbeeld uitgebreid ingegaan op de leer van Smits ten aanzien van de onrechtmatige daad. Als er al niet uitgebreid op de discussie wordt ingegaan, staat er altijd wel een parafrase als: 'anders'

Met Brunner zijn wij van mening (zie ook paragraaf 2) dat 'een studieboek (...) slechts met de grootste terughoudendheid discussiepunten (zou) moeten aanroeren.'⁹ Wel moet zoals gezegd even kort worden aangegeven dat terzake verschil van mening bestaat. Het in enkele zinnen aanduiden van andersdenkenden met een literatuurverwijzing volstaat daartoe veelal.

Ad 3. Hartkamp is altijd al een rechtshistoricus geweest en dat element is dan ook ruimschoots terug te vinden. Waar dat zinvol is voor een beter begrip wordt ingegaan op de historische grondslagen van ons huidige BW, inclusief het oude BW. Ook de Parlementaire Geschiedenis krijgt de nodige aandacht. Wij hebben ons er nooit aan gestoord, maar aangezien de wets-historische interpretatie een minder prominente plaats inneemt, is het voor de praktijkjurist in het algemeen van een minder grote relevantie.¹⁰ Ook voor de student die studeert om tentamens en zijn bul te halen, is dit wellicht overbodige kost.

Ad 4. Een mooi voorbeeld hiervan uit Asser-Hartkamp III is de behandeling van de onrechtmatige overheidsdaad, die beheerst wordt door een driedeling met nadere subonderdelen. Ook de behandeling van de 'gewone' onrechtmatige daad loopt langs strakke lijnen, overigens met de benodigde kruisbestuivingen tussen de diverse onderdelen.

⁹ Zie noot 5.

¹⁰ Al zal dit de eerste jaren bij ons jonge BW iets minder het geval zijn.

Ad 5. Het is geenszins nodig op iedere pagina een grap te maken, maar af en toe een verfrissende uitspraak werkt wonderwel.¹¹ Dit is makkelijk te bereiken door alleen al het kiezen van namen van partijen.¹² Hier kunnen we bovendien opnieuw verwijzen naar hetgeen in stelling 1 met betrekking tot het gebruik van sappige voorbeelden is gezegd. Hoewel Asser-Hartkamp zeker geen dijenkletsers weggeeft, kan niet gezegd worden dat zijn schrijfstijl het lezen belemmert. Voor een zo dogmatisch opgezet werk is het taalgebruik bewonderenswaardig goed afgestemd op de gemiddelde rechtenstudent.

5 Conclusie

Wat ons inziens nog verbeterd kan worden aan Asser-Hartkamp III is een frequenter gebruik van leuke voorbeelden (criterium 1 en deels 5) hetgeen de leesbaarheid ten goede zou komen. Het boek is naar onze mening in overeenstemming met de overige door ons opgestelde criteria, al zal wellicht een enkele student vinden dat de historische achtergrond te uitgebreid aan de orde komt. Al met al kunnen wij daarom, ondanks onze aanvankelijke vooroordelen, slechts tot de slotsom komen dat het in het geheel niet zo slecht gesteld is met de bruikbaarheid van Asser-Hartkamp III voor het onderwijs. In die zin delen wij de hierboven geciteerde meningen van Brunner en Hartkamp niet. Zolang er geen alternatieven zijn, is het prima studeren met Asser-Hartkamp aan je zijde.

11 Zie bijvoorbeeld Van Dunné, *Verbintenissenrecht in ontwikkeling*. Deel 1 en 2, 2e druk, Deventer 1993.

12 Zie bijvoorbeeld M. Brink en G.T.M.J. Raaijmakers, Beroepsaansprakelijkheid en legal opinions, *Ars Aequi* 44 (1995) 6, p. 471.